

Boeren en zorg voor de omgeving

Een paar jaar terug stonden in veel velden en weilanden borden met de boodschap 'dit landschap wordt u gratis aangeboden door....'. Men wilde daarmee de boodschap brengen dat het huidige landschap erg verbonden is met het bedrijven van landbouw en dat het dankzij de landbouw is dat we allemaal van het landschap kunnen genieten. Bijna had ik geschreven dat het landschap 'een landbouwproduct' is en misschien is het hoog tijd dat we dit zo bekijken..

10

Het landschap is het gevolg van de wijze waarop we met de open ruimte omgaan. Een brede definitie van landschap is immers 'een heterogeen stuk land, dat er als een mozaïek uitziet door verschillen in bedekking en gebruik'. En omdat landbouw bij ons altijd de grootste ruimtegebruiker was (en nog is), ligt het voor de hand dat het effect van de landbouw op het landschap groot is. De zorg voor de omgeving (of het gebrek aan zorg) was in het verleden niet steeds een aandachtspunt. Maar vandaag zijn er genoeg redenen, zowel binnen als buiten de landbouw, om goed te zorgen voor het landschap. Veel van deze redenen kunnen we rationeel terugbrengen tot redenen die gestuurd zijn door een directe of indirecte nutsfunctie van onze omgeving.

Meer dan landbouw alleen

Vanuit landbouwperspectief kunnen we als volgt redeneren. Rationele elementen spruiten voort uit de gedachte dat we uit puur zelfbehoud moeten zorgen dat het agro-ecosysteem waarin we leven en werken, blijft functioneren. We hebben de jongste decennia duidelijk het produceren van planten en dieren als hoofdfunctie gezien van ons agro-ecosysteem en ervoor gezorgd dat we deze planten- en dierenproductie economisch zo efficiënt mogelijk konden invullen. De omgeving heeft daarvoor geleden, en dat moeten we rechtzetten. Recente maatschappelijke ontwikkelingen confronteren ons bovendien met andere functies van het agrarisch gebied: we (her)ontdekken het agrarisch gebied als een potentieel reservoir van zuiver water, van biodiversiteit, van rust, stilte en/of recreatie. In de visievorming van multifunctional-

iteit zijn dit evengoed 'producten' van ons agro-ecosysteem. Essentieel is dat deze producten werkelijk lokaal verankerd zijn en als dusdanig onvervangbaar noch verplaatsbaar zijn: we kunnen ons voedsel en een deel van ons water theoretisch van elders halen, maar zuivere lucht, stilte en rust en ontspanning kunnen we gewoon niet importeren. Voor mensen in een dichtbevolkt gebied is het belangrijk deze zaken aan 'de achterdeur' te kunnen opzoeken: noem het een

vorm van 'welzijnsverzekering'.

Voor wat hoort wat

Het besef dat deze functies werkelijk onvervreemdbaar zijn, leidt logischerwijze tot een aansporing om deze functies te koesteren en tot ondernemersinitiatieven om ze uit te bouwen en te versterken. En het lijkt evident dat diegenen die dit doen, daar ook wat aan verdienen. De eerlijkheid gebiedt om toe te geven dat we zowel als maatschappij en als individuen nog hard aan het zoeken zijn hoe we deze producten te gelde kunnen maken. Misschien moeten we eerst een aantal denkpatronen leren doorbreken om zover te komen en aansluitend ook nieuwe kansen durven en willen creëren, grijpen en/of kri-

jgen. In elk geval, is het zorgvuldig beheren van deze reservoirfunctie -en het bekend maken dat dit werkelijk gebeurt- een overtuigend en noodzakelijk element in het streven naar een maatschappelijk aanvaardbare landbouw.

Functionele diversiteit

Ook de rol van biodiversiteit is niet delokaliseerbaar, omdat de biodiversiteit per definitie afhankelijk is van specifieke omgevingsfactoren. Dit geldt in het bijzonder voor een groot deel van de plantensoorten die we in open lucht verbouwen, maar evenzeer voor de functionele biodiversiteit: de verscheidenheid aan fauna, flora en habitats, die een nutsfunctie heeft in de land- en tuinbouw. Samen met het belang aan genetische diversiteit in onze plantensoorten, neemt het belang van deze nutsfunctie toe naarmate we minder synthetische gewasbeschermingsmiddelen gebruiken. Uiteraard geldt dit het meest in de biologische landbouw. Dit is meteen een stevig argument om van binnenin de landbouw- en tuinbouw, de vernieuwde zorg voor functionele diversiteit uit te bouwen. Trouwens, in een duurzame land- en tuinbouw, hoort de zorg voor functionele diversiteit eigenlijk een wezenlijk onderdeel te zijn van de bedrijfsvoering.

Economisch nut

Hoewel de verschillende perceptie van landbouw door de landbouwbevolking en de niet-landbouwbevolking op het eerst gezicht een bron van conflict kan zijn bij de zorg voor de omgeving, biedt een creatieve aanpak een uitweg voor dit conflict. De nostalgische steeds

perceptie van de landbouw strookt niet met de huidige economische realiteit. Precies daarom is het zo belangrijk een economisch en functioneel kader te vinden voor de verschillende agro-ecosysteemfuncties. Men moet immers niet over het hoofd zien dat extra zorg voor de omgeving inspanningen vergt op gebied van tijd en middelen. Deze inspanningen zijn natuurlijk veel draaglijker als ze voelbaar nuttig zijn.

Nostalgie

Voor het onveranderd willen terugbrengen van vroegere landschapselementen ontlokt discussies. Als men iets wil terugbrengen, dan heeft men een bepaalde referentieperiode in gedachten, en welke deze periode ook wezen mag, ze is voorbij en met haar is de bijhorende vorm van land- en tuinbouw voorbij. Het willen terugbrengen van bepaalde landschapselementen zonder aandacht voor hedendaagse inpasbaarheid is daarom vaak tot mislukken gedoemd, zoals men onder meer in Bretagne moet ondervinden, waar men de meidoornhagen weer wou introduceren. Men vergat dat de landbouw die hoorde bij de meidoornhagen van weleer, vandaag niet meer bestaat. Behalve bij enkele oudere bedrijfsleiders (met nostalgische herinneringen) was er helemaal geen enthousiasme om deze hagen weer te installeren, laat staan ze goed te verzorgen, omdat de jonge land- en tuinbouwers geen uitweg zagen voor de potentiële hinder en het onderhoud. Men heeft daar geleerd dat het herinstalleren van kleine landschapselementen best een nutsfunctie heeft en dat men vooral randvoorwaarden moet scheppen om in het onderhoud ervan te voorzien.

Biologische initiatieven

In Vlaanderen zijn hiervoor wel een aantal initiatieven genomen, bvb. via het introduceren van het machinaal snoeien van heggen en houtkanten. Uit de biologische landbouw komt een erg boeiend en erg creatief initiatief, nl. het verwerken van snoeihout en ander plantaardig materiaal tot een hoogwaardige bedrijfscompost: hiermee geeft men een bijkomende, moderne

functie aan hak- en kaphout, waardoor de landbouw bvb. een haag of een houtkant niet meer moet beschouwen als een bedreiging; integendeel, men kent er een tastbare nutsfunctie aan toe. Zo is het mogelijk om uit de zorg voor de omgeving een direct voordeel te halen en men combineert een economische functie met een ecologische. De ecologische functie heeft dan nog twee dimensies: men kan er lokaal de bodemvruchtbaarheid

mee verbeteren en op een hoger niveau bijdragen aan de ecologische ontwikkeling van een bredere omgeving.

Aparte situatie: aparte aanpak

In het debat rond de zorg vanuit de landbouw voor de omgeving, past een dosis gezond verstand en het besef dat er geen algemeen geldende regels zijn. Een eerste reden is natuurlijk dat de a-biotische omgeving niet overal gelijk is. Het succes van fauna en flora (spontane en/of geteelde), hangt hiermee natuurlijk nauw samen. Een tweede reden vinden we in het agrarisch gebruik van de open ruimte. Een weidelandschap 'verdraagt' een andere aankleding en andere habitats dan een gebied met intensieve groententeelt voor de industriële verwerking of een gebied met een grote concentratie aan glastuinbouw. Wie aan hoevetoerisme doet, kijkt anders naar de

onmiddellijke omgeving dan een efficiënt akkerbouwondernemer. Een biologisch bedrijf mag dan wel, meer dan wie ook, afhankelijk zijn van nuttige organismen uit de omgeving, toch is hier een genuanceerde benadering nodig. Het is bvb. goed gekend dat een aantal schadelijke insecten beter gedijen in een windarme omgeving. Als men gewassen verbouwt die gevoelig zijn voor zulke insecten, moet men niet overal levende windschermen planten. Men mag wel heel hard pleiten voor het installeren van corridors in het landschap om de migratie van levende wezens te vermakkelijken, maar men moet wel de intellectuele eerlijkheid hebben om toe te geven dat zulke corridors ook het verplaatsen van minder- of ongewenste organismen vergemakkelijkt. Het is hier ook vermeldenswaard dat men in nogal wat (grote) Europese landen de zorg voor de agrarische omgeving vanuit een totaal ander perspectief ziet. Terwijl wij ons hier afvragen hoe we landbouwactiviteiten kunnen combineren met de zorg voor de omgeving, vraagt men zich elders af, wat de (negatieve) gevolgen zijn voor de omgeving van het 'niet meer beboeren' van grote stukken land.

De zorg vanuit de landbouw voor de omgeving is niet van voorbijgaande aard, maar is een wezenlijk deel van een duurzaam agro-ecosysteem. Creatieve initiatieven die een ecologische functie combineren met een economische, hebben meest kans op succes en zijn een goede strategie om de maatschappelijke functie van land- en tuinbouw te versterken. De ervaring leert dat maatwerk (bvb. op bedrijfsniveau) geconcentreerd in samenspraak met, en onder begeleiding van een coördinerende structuur die een goed regionaal overzicht heeft, een goede strategie is. De ervaring leert ook dat een uitgebreide kennis noodzakelijk is, dat de vorming van jongeren essentieel is, dat de vorming van diegenen die voor deze vorming zorgen nog essentiëler is, dat transparante en eerlijke en voortdurende communicatie een belangrijke succesfactor is en dat geleidelijkheid een betere strategie is dan gebruskeerde veranderingen met onduidelijk perspectief.